

דתישבו

בס"ד

פרשת וארא, תשע"ז, מספר 1205

עצמה וענווה

שבתי א' הכהן רפורט

הוא היה עניו מכל האדם, וסירב לשליחותו באמרו: "מי אֲנִי כִּי אֵלֶיךָ אֶל פְּרַעֲהָ" (ג:יא), ומדוע צריך להדגיש פעמיים שהש"ת הוא הא-להים, כביכול היה ספק בדבר.

כיוצא בזה, גדולתם של ישראל התגלתה דווקא משום שאמרו: "כִּלְאֵשׁ דִּבַּר ה' נִעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". כיצד ייתכן אם כן לחשוך בהם, שלאחר אמירה שכזו (שנאמרה מעומק לבם ומחשבתם – אחרת לא היו זוכים לגדולה) יראו את עצמם "אלהות"?

מה פשר הנאמר פעמיים במדרש "ואין אתה א-להים אלא לפרעה". הלוא משה רבנו נשלח גם להנהיג את ישראל ולהוציאם ממצרים, ושליחותו אינה מסתיימת בדבריו אל פרעה?

לכן נראה שהמדרש עוסק בשאלת הגישה הנאותה אל מול התפיסה האלילית, המייחסת תכונות אנושיות לאלים, ועצמת אלים לבני אדם.

המדרש בוחן את שליחותו של משה לפרעה, ואת קבלת ישראל את התורה, בסקירה אחת. מכך נראה שהרעיון שעליו מושתתים הדברים הוא ששליחותו של משה לפרעה היא הקדמה, בבחינת כותרת, לשליחותם של בני ישראל בעולם, להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמ' יט:ו). על פי המדרש, דברי ה' למשה "רְאֵה נִתְתִּיךָ אֶ-לֹהִים לְפָרַעֲהָ" אינם מתפרשים כדברי התרגום "חזי דמניתך רב לפרעה" (=ראה שמינתי אותך אדון לפרעה), אלא שמשה רבנו נעשה כעין א-להים ממש לפרעה.

על פני הדברים, תפיסה זו של נתינת כוח אין סופי לבשר ודם נראית כבלתי מתאימה למאבק חזיתי מול מלכות אלילית, ומול "פְּרַעֲהָ מֶלֶךְ מִצְרַיִם הַתְּנַיִם הַגְּדוֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יַאֲרִי, אֲשֶׁר אָמַר לִי יַאֲרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתֶנִּי" (יח' כט:ג). אל מול שגעון הגדלות של מלך מצרים, היה צריך להציג - גם כלפי חוץ - את ענוותנותו האמתית והמוחלטת של משה. מן הדין היה שגם בני ישראל, מקבלי התורה הנשלחים לעולם עובד עבודה זרה, יסגלו לעצמם ענווה גמורה ושפלות רוח.

כאן מפתיע המדרש ומבאר שהדבר אינו כן, ומול הגאווה האלילית יש להציג מצג א-לוהי של עצמה אינסופית. יש מקום לומר שהטעם

בציווי שליחותו של משה אל פרעה, בפתיחת הפרשה (ז:א-ב), נאמר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְתִּיךָ אֶ-לֹהִים לְפָרַעֲהָ וְאֶהְרֶן אַחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֲךָ. אֵתָה תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאֶהְרֶן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פְּרַעֲהָ וְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ." מפשט הדברים, אמירת הש"ת, שמשה יהיה "אלהים" לפרעה, באה לזקוף את קומתו ולהבטיחו שהוא שולט בפרעה, ולא להפך. אבל חכמים¹ דרשו את הדברים בכיוון ההפוך:

מהו לְפָרַעֲהָ?! לא בשביל שקראתי אותך אלוה תהא רוחך גסה עליך, אין אתה אלוה אלא על פרעה, וכן הוא אומר "וַיְדַבֵּר אֶ-לֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'" (ו:ב), מהו אֲנִי ה'?! אלא אמר לו: אף על פי שעשיתי אותך אלוה, אֲנִי ה', אין אתה אלוה אלא על פרעה... כיוצא בדבר אתה אומר "שִׁמְעָה עַמִּי וְאֲדַבְּרָה, יִשְׂרָאֵל וְאֶעֱיֶדְהָ בְךָ, אֶ-לֹהִים אֶ-לֹהֶיךָ אֲנִי" (תה' נ:ז). כשעמדו ישראל על הר סיני ואמרו (שמ' כד:ו): "כִּלְאֵשׁ דִּבַּר ה' נִעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", אמר ר' יוחנן ירדו ששים רבוא מלאכים ונתנו עטרות בראשיהן... שנאמר "חֲרוֹת עַל הַלְחָת" (שמ' לב:טז). מהו חֲרוֹת? ר' יהודה אומר חירות מן המלכות, ר' נחמיה אומר חירות ממלאך המות. אמר ר' פנחס הכהן בר חמא בשם ר' יוחנן בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי [הגלילי], אם יבא מלאך המות ויאמר לי למה נבראתי, אני אומר לו אם בראתיך, על אומות העולם בראתיך, ולא על בני למה שעשיתי אותם "א-להים", שנאמר: "אֲנִי אֲמַרְתִּי אֶ-לֹהִים אֲתָם וּבְנֵי עֲלִיוֹן כְּלַכְּם" (תה' פב:ו). לפיכך כשבא ליתן להם את הדברות אמר להם שמעו מה שאני אומר לכם! ...ראה כאן אמר הקדוש ברוך הוא למשה אף על פי שעשיתי אותך "א-להים", אני הוא א-להיך, ואין אתה א-להים אלא לפרעה.

לכאורה כל דברי המדרש אינם מובנים. וכי מתחילה חשד הקב"ה במשה בגאוות יתר? והלא

* הרב שבתי אברהם הכהן רפורט, ראש בית המדרש של המכון הגבוה לתורה באוניברסיטת בר-אילן.

¹ מדרש תנחומא הישן מהדורת בובר, וארא ט.

לא תִּרְחִיקוּ לְלֶכֶת הַעֲתִירוּ בְעֵדִי, מִשִּׁיב לוֹ מִשָּׁה, כְּבִיכּוֹל עַל דַּעַת עֲצֻמוֹ: הִנֵּה אֲנִי יוֹצֵא מֵעַמִּי וְהַעֲתַרְתִּי אֵל ה' וְסָר הָעֵלֶב מִפְּרָעָה מֵעַבְדֵי וּמֵעַמּוֹ מִחֹר, וְקֵץ אֶל יוֹסֵף פְּרָעָה הַתֵּל לְבַלְתִּי שְׁלַח אֶת הָעַם לְזִבְחַ לַה'. הִרִי שְׁמֵשָׁה יוֹדַע בּוֹדָאוֹת שְׁכַתּוֹצֵאָה מִתְפִּילְתוֹ לַהֲשִׁי"ת יִסוֹר הָעֵרֹב מִחֹר. כּוֹנֵת הַמְדַרְשׁ הָאוֹמֵר: "אֵף עַל פִּי שְׁעִשִׁיתִי אוֹתְךָ א-לוֹה - אֲנִי ה', אֵין אֶתְּךָ א-לוֹה אֵלָּא עַל פְּרָעָה" הִיא, שְׁמִשׁוֹם שְׁמֵשָׁה יוֹדַע שְׁהֲשִׁי"ת הוּא רִיבּוֹן הָעוֹלָם, מִכּוֹחַ זֶה הוּא מְסוּגֵל לְהִיּוֹת א-לוֹה לְפָרְעָה.

אֵין כֵּאֵן סְתִירָה בֵּין א-לוֹהוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְבֵין רִיבּוֹנוֹתוֹ שֶׁל הַשִּׁי"ת בְּעוֹלָם. לְהַפְךָ, כִּכֵּל שְׁעֲנוּתוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רִבְּנוֹ עַ"ה גְּדֵלָה, וְהוּא בְּטֵל לַהֲשִׁי"ת, כִּךְ גְּדֵלָה יְכוּלַת הַחֲלֻטָּתוֹ וְא-לוֹהוֹתוֹ כְּבִיכּוֹל. לְפִי זֶה מִילַת "א-לוֹהִים" הִיא קוֹדֵשׁ.

עֲנִיין זֶה אֵינוֹ שִׁיךְ רַק לְמֹשֶׁה רִבְּנוֹ, אֵלָּא לְיִשְׂרָאֵל כּוֹלָם. הַמְדַרְשׁ אוֹמֵר, שֶׁהַעֲטָרוֹת שְׁבָהֵן עֵיטָרוֹ מֵלֹאכֵי הַשֶּׁרֶת אֶת רֵאשִׁיָּהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוֹ אוֹתָם לֹא-לוֹהוֹת, שְׁאֵינָה נְשַׁלְטָת עַל יָדֵי שׁוֹם כּוֹחַ שְׁבָעוֹלָם. לֹא כּוֹחַ אֲנוּשִׁי - הַמְלַכּוּיּוֹת, כְּדַבְּרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְלֹא כּוֹחַ שְׁמִימִי - מֵלֶאֱךָ הַמוֹת, כְּדַבְּרֵי רַבִּי נַחֲמִיָּה. יֵשׁ לְשִׁים לֵב לְכֵךְ, שֶׁהַמְדַרְשׁ שֶׁלְפָנֵינוּ אֵינוֹ מֵתָאֵר אֶת הַסְּרַת הַעֲטָרוֹת בְּחֻטָּא הַעֲגֵל,⁵ כִּיוּן שֶׁלֹּאֲמַתּוֹ שֶׁל דַּבְּרֵי הַעֲטָרוֹת הָאֵלֶּה נִצְחִיּוֹת וְכֹרֻכּוֹת בְּמַהוֹתֵן בְּעִשְׂרַת הַדִּיבְרוֹת שֶׁנִּיתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל, וּמֵעוֹלָם לֹא נִלְקַחוּ מֵהֶם. הַנְּקוּדָה הַעִיקְרִית שֶׁבְּמְדַרְשׁ הִיא שֶׁהַעֲצֻמָּה הַא-לוֹהִית שֶׁהוּאֲצֵלָה לְיִשְׂרָאֵל תְּלוּיָהּ בְּהַכְרַתָּם הַבְּרֹרָה וְהַחֲדָה בְּרִיבּוֹנוֹתוֹ שֶׁל בּוֹרֵא הָעוֹלָם. שְׁמַעוּ מֵהַ שְׁאֵנִי אוֹמֵר לָכֵם: "שְׁמַעְהָ עַמִּי וְאַדְבְּרָהּ, יִשְׂרָאֵל וְאַעֲיֶדְהָ בְּךָ א-לוֹהִים א-לֵהֶיךָ אֲנִי". חֲזַרְתָּ הַכְּרָה בְּהִירָה זֶה לְתוֹדַעְתֶּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא סוֹד חִירוֹתָם וְעֲצֻמַּתָּם, וְהַתְּנָאִי לְחֲזַרְתָּ עֲטָרָתָם לְיוֹשְׁנָה.

הַדָּף הַשְּׁבוּעִי מוֹפֵץ בְּסִיוֵעַ קֶרֶן הַנְּשִׂיא לְתוֹרָה וְלַמְדַע, וּמוֹפִיעַ גַּם בְּאַתֵּר הַמִּידַע שֶׁל אוֹנִיבֵרְסִיטַת בֵּר-אֵילָן בְּכַתּוּבַת:

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
הַדָּף הַשְּׁבוּעִי - אוֹנִיבֵרְסִיטַת בֵּר אֵילָן יֵשׁ לְשִׁמּוֹר עַל קְדוּשַׁת הָעֵלּוֹן

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁵ שבת פח ע"א: "וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה, ופירקום".

לְכֵךְ הוּא, שֶׁרַק מִתּוֹךְ מִצַּג כִּזֶּה יְכוּל לְבוֹא שִׁיחַ שֶׁל מִמַּשׁ בֵּין עוֹבְדֵי ה' לְעוֹבְדֵי הָאֱלִילִים. ה"נועם אלימלך" כותב:

וְנִרְאָה, דַּהֲנָה הַצְּדִיק הַרוֹצֵה לְהַעֲלוֹת אֶת אָדָם הַשֶּׁפֶל וְלְהַסִּירוֹ מִשְׁטוֹתוֹ וּשְׁפִלוֹתוֹ, בְּלִתי אֲפִשֶׁר לְשַׁבֵּר אֶת דַּבְּרֵי שְׁטוֹתוֹ כִּי אִם בְּדַבְּרֵי הַדּוּמָה קֶצֶת, דַּהֲיִינוּ שְׁצִרִיךְ הַצְּדִיק לִירֵד קֶצֶת מִמְדַרְגָּתוֹ לְהִטּוֹת אֵלָיו בְּדַבְּרֵי הַדּוּמָה. וְהִנֵּה פְּרָעָה אֹמֵר שֶׁהוּא אֵלוֹה כְּפִירוֹשׁ רַשִׁי ז"ל "הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּצִּיָּה" כו' (ח:טז), לָכֵן אֹמֵר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְמִשָּׁה "רֵאָה נִתְתִּיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה", פִּירוֹשׁ שְׁצִרִיךְ אֶתְּךָ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים לְפָנֵי פְּרָעָה כְּמַעֲשֵׂה אֱלֻקוֹת וְעַל יָדֵי זֶה תִּשְׁבֵּר אֶת שְׁטוֹתוֹ שְׁמַחֲזִיק עֲצֻמוֹ לְאֱלֻקוֹת שֶׁהוּא יִסְבּוֹר שְׁאֵתְּךָ אֱלֻקִים".²

זו נקודת מבט אחת להסבר הצורך בדימוי עצמי אלוהי. לפי גישה זו המילה "אלהים" שבפרשה היא חול (אינה מכוונת כלפי הבורא יתב', ואל לה להיכתב לשם קדושת השם).³

אבל יש נקודת מבט אחרת, הנראית מתאימה יותר לרוח דברי המדרש.

...אך יובן על פי מה שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצ"ל דמה שמצוה ע"י עשיית בשר ודם פועלת בעולמות העליונים הוא מחמת שהאדם הוא שליח הש"י, ושלוחו של אדם כמותו, היינו שהמעשה מתיחס להמשלח, וא"כ הרי הקדוש ברוך הוא הוא העושה, עד כאן תוכן דבריו.

...ובזה יובן... דכשאנו מקבל עליו עול מלכות שמים תחילה, אלא שרצון עצמו בכך, אפי' להשלמת נפשו ולא מחמת הציווי, אלא שעושה בבחירתו מחמת שכך ראוי לעשות, שוב אי אפשר ליחס המעשה להש"י אלא כעושה מאליו, וא"כ שוב אי אפשר שתפעל המצוה בעולמות העליונים כלל... אם כן אין העולמות העליונים נפעלים ונמשכין אחר מעשיו כלל".⁴

נקודת העצמה, בהיותו של האדם שליח, אינה בכוחות העל-טבעיים הנתונים למרותו "לעשות אותות ומופתים", כדברי ה"נועם אלימלך", אלא ביכולת לקבל החלטות בצמתים חיוניים. ניתן לפרש החלטות אלה כבאות מכוח נבואה שלא נזכרה בתורה בפירוש, וניתן לראותן כדברים ש"עשה משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו" (שבת פז ע"א). כאשר פרעה אומר למשה בעקבות מכת הערוב (ח:כד): "אֲנִי אֶשְׁלַח אֶתְּכֶם וְזִבְחֶתֶם לַה' א-לוֹהֵיכֶם בְּמִדְבָּר רַק הִרְחַק

² נועם אלימלך, וייסבלום אלימלך בן אליעזר ליפמאן מליז'נסק, לבוב 1787, פרשת וארא לד, ב.

³ ראו משנה תורה לרמב"ם הלכות תפילין א, טו.

⁴ שם משמואל, בורנשטיין שמואל בן אברהם מסוכטשוב, ירושלים תשנ"ב, ויקרא, עמ' כא.